

Haçettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

**CUMHURİYET
TARİHİ
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**

Yıl 3. Sayı 5. Bahar 2007

Şehit Albay Mehmet Nazım ve Türk Askerî Tarihindeki Yeri

Necmi UYANIK

Selçuk Üniversitesi

UYANIK, Necmi, Şehit Albay Mehmet Nazım ve Türk Askerî Tarihindeki Yeri. *CTAD* Yıl 3, Sayı 5 (Bahar 2007), 73-95.

Bu makalede, Türk askerî tarihinin önemli simalarından biri olan (şehit) Albay Mehmet Nazım üzerinde durulmuştur. M. Nazım; Osmanlı-İtalyan, Balkan, I. Dünya ve Türk İstiklâl Harbi gibi önemli savaşlar döneminde onun üzerinde farklı bölgede görev yapmıştır. İç Anadolu Bölgesinin güneyinde Kuvâ-yı Milliye teşkilâtlarının oluşturulmasında ve Batı Cephesinin şekillendirilmesinde önemli görevler alan M. Nazım, Kütahya-Eskişehir Savaşları sırasında şehit olmuştur. Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa'nın da takdir ettiği bu değerli komutanın askerî başarıları ve hayatı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Albay Mehmet Nazım, Kuvâ-yı Milliye, Batı Cephesi, Vali Cemal, Türk İstiklâl Harbi

UYANIK, Necmi, Martyr Colonel Mehmet Nazım and His Place in Turkish Military History. *CTAD* Year 3, Number 5 (Spring 2007), 73-95.

Martyr Colonel Mehmet Nazım, praised by Mustafa Kemal Pacha and İsmet Pacha, a distinguished figure of Turkish military history has been analysed. Mehmet Nazım had participated major wars such as the Balkans War, and World War I, and the Turkish War of Independence; carried out his duties at more then different regions. He had significant part in establishing National Forces (*Kuvâ-yı Milliye*) in the southern part of the middle Anatolia and formation of the Western front lines of Anatolia and he died at the battle of Kütahya-Eskişehir.

Key Words: Colonel Mehmet Nazım, National Forces (*Kuvâ-yı Milliye*), *The Western Front* in Turkish War of Independence, Governor Cemal, The Turkish War of Independence.

Giriş

XX. yüzyılın ilk çeyreği, kendinden önceki yüzyılların şekillendirdiği milliyetçilik ve sanayileşme hareketlerinin yoğun bir şekilde etkisinin görüldüğü bir dönem olmuştur. Diğer bir ifadeyle sömürgecilik yarışının belki de fazlasıyla kendisini ifade etme olanağı bulduğu bir zaman dilimi özelliği gösterir. Bu yüzyıl, Türk tarihi açısından, “Şark Meselesi”nin önemli bir parçası olan Osmanlı Devletinin, imparatorluk yapısını kaybettiği ve beraberinde millileşme sürecini yaşadığı önemli bir evreyi teşkil etmiştir. Olayların hızla birbirini kovaladığı bu dönem, Türk milletinin aydınıyla, yöneticisiyle ve askeriyle bağımsızlık savaşını verdiği ve aynı zamanda çağdaşlaşma hareketlerinin çatışmasını da yaşadığı bir süreci içinde barındırmıştır.

Türk devlet geleneğinin ve siyasî tarihinin belirlenmesinde ise, hiç şüphesiz kurum olarak önemli rol oynayan unsurlardan birisi, Türk ordusu ve onun mensupları olmuştur. Bu makalede ele alınacak olan (Şehit) Albay Mehmet Nazım da, Trablusgarp Savaşı'nın gelişim seyrinde askerî tarih sahnesinde görünmeye başlamış ve Türk İstiklâl Harbinin en ateşli safhasında şehitlik mertebesine ulaşmış değerli bir şahsiyettir.

1911-1921 yılları arasında önemli görevlerde bulunmuş olan Mehmet Nazım'ın Milli Mücadele dönemi Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesindeki faaliyetleri (Konya) Beyşehir yöresiyle ilgili bir sempozyumda değerlendirilmiştir¹. Sunulan bu tebliğde konu gereği M. Nazım'ın hayatı yaklaşık olarak yarım sayfa içinde ele alınmıştır. Ancak, onun askerî faaliyetleriyle ilgili elde edilen bilgiler, başlı başına bir makale boyutunu teşkil edecek mahiyette olduğundan bu makalenin kaleme alınma ihtiyacı doğmuştur.² Bir bütün olarak M. Nazım'ın öneminin açık şekilde kavranabilmesi için onun maceralarla dolu hayatının bilinmesi Türk askerî tarihi açısından önem arz eden bir konudur.

¹ Necmi Uyanık, “Vatana Can Verenler: Mehmet Nazım ve Süleyman Sırrı Ekseninde Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi”, *I. Uluslar Arası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu*, 11-13 Mayıs 2006 Beyşehir. (Tebliğ basım aşamasındadır.).

² Özellikle Mehmet Nazım'ın Beyşehir haricindeki faaliyetleriyle ilgili bu bilgilerin bir an önce yayınlanmasının gereği üzerinde durarak, teşvikte bulunan sayın Prof. Dr. Metin Ayışığı'na burada teşekkür etmeyi bir borç bilirim. M. Nazım'la ilgili olarak yaveri tarafından hatırat türü bir eser kaleme alınmıştır. Bkz. İhsan İdikut, *İdeal Komutanlarımızdan 4üncü Fırka Kumandanı (Miralay Şehit) Nazım Bey*, Şirketi Mürettebiye Basımevi, İstanbul, 1952.

Mehmet Nazım'ın Hayatı ve Askerî Görevleri

M. Nazım, 1886 tarihinde Kayseri'de (Güllükbaşı Mahallesi) dünyaya gelmiş³ ve Eskişehir-Kütahya Savaşlarında Yumruçal (Çekürler) mevkiinde şehit olmuştur (15.7.1921). M. Nazım'ın babası Posta Telgraf Müdürü olan Cemal Bey'dir.⁴ Cemal Bey'in Gümüşhane'ye görevli gitmesinden dolayı M. Nazım ilköğrenimini burada tamamlarken; yine babasının İstanbul'a tayinin çıkması nedeniyle sırasıyla Beşiktaş Askerî Rüştiyesini ve Çengelköy Askerî İdadîsini bitirmiştir.⁵

Recai adında bir erkek kardeşi olan M. Nazım⁶, 14 Ocak 1904'te girdiği Harp Okulundan 20 Eylül 1907 tarihinde teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 1 Eylül 1908 tarihinde üsteğmenliğe terfi ederken, 1910 yılının 13 Ağustos'unda Harp Akademisinden yüzbaşı rütbesiyle diploma almıştır.⁷ 31 Aralık 1911'de kurmaylığı onaylandıktan sonra; 14 Eylül 1916'da binbaşılığa, 10 (13) Ocak 1921'de yarbaylığa⁸, 16 Temmuz 1921'de de (şehit olduktan bir gün sonra) Dâhiliye Vekili Refet Paşa'nın teklifi ve TBMM'nin kararıyla Albaylığa terfi ettirilmiştir.⁹

M. Nazım, Osmanlı-İtalyan, Birinci Dünya ve İstiklâl Harbi dönemlerinde, önemli görevlerde bulunmuştur. Bu görevlerinden dolayıdır ki onun yaverliğini yapmış olan İhsan İdikut, M. Nazım Bey'in "çok değerli şahsiyetiyle, kudret ve kabiliyet-i askerisiyle vatanına sağladığı büyük başarılarla din ve ahlâk

³ Mehmet Nazım'ın resimleri için bkz. EK 1/A-D.

⁴ M. Nazım'ın annesi Nazım şehit olmadan 1,5 ay önce vefat etmiştir. Bilgi için bkz. *Millî Savunma Bakanlığı Lodumlu Arşiv Müdürlüğü*, Mehmet Nazım'a ait Şahsî Dosya No. 323-3 (bundan sonra "MSB. Şahsî Dosya" şeklinde kullanılmıştır.)

⁵ İ. İdikut, *İdeal Komutanlarımızdan*, s. 7. Askerî Rüştiye'ye kayıt olurken İstanbul Tophane'de ikamet etmelerinden dolayı Nazım Tophane adıyla mektebe kayıt edilmiştir.

⁶ M. Nazım'ın kardeşi 1934 soyadı kanunuyla "Yücel" soyadını almıştır. Bilgi için *MSB. Şahsî Dosya*.

⁷ Stajını Genel Kurmay Başkanlığı Birinci Şubesinde Piyade Yüzbaşı olarak yapmıştır. İdikut, *age.*, s. 8.

⁸ I. İnönü Savaşındaki başarılarından dolayı diğer komutanlarla birlikte TBMM'nin 13 Ocak 1921 tarihli kararıyla yarbaylığa terfi ettirilmiştir. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, İçtima 1, Cilt VII, TBMM Matbaası, Ankara, 1944, s. 285-286.

⁹ *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tiimen ve Daba Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, 2. baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989, s. 256; Muharrem Mazlum İskora, *Harp Akademisi Tarihçesi 1846-1965*, Ankara, 1966, s. 228; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, İçtima 2, Cilt XI, TBMM Matbaası Ankara, 1958, s. 304-305; Ayrıca *Millî Savunma Bakanlığı Lodumlu Arşiv Müdürlüğü, İstiklâl Harbi Subay Zayıat Defteri* (No. 22). M. Nazım'ın dosyasında doğum yeri olan Kayseri'den sonra, ikamet adresi olarak İstanbul Ayastefanos ve Tophane kaydı verilmektedir.

telâkkileriyle gerek kendisinin ve gerekse vefakâr subaylarının ve kahraman Mehmetçiklerinin hatıralarıyla” bütünleşmiş bir komutan olduğuna dikkat çekmiştir.¹⁰ Yukarıda bahsedilen savaşların seyri içerisinde M. Nazım, toplam 19 yıl 10 ay ve 17 gün olmak üzere aşağıdaki görevlerde bulunmuştur¹¹:

13 Şubat 1911,	gönüllü olarak Yemen Kuvvetleri Komutanlığı Kurmaylığı.
8 Ocak 1914,	Altıncı Kolordu (sonra Yemen Kolordusu) Kurmay Heyetinde,
12 Şubat 1914,	Genel Kurmay 3. Şubede ¹² ,
25 Nisan 1915,	16. Tümen Kurmaylığı,
1 Ağustos 1915,	Altıncı Kolordu Kurmaylığı,
15 Temmuz 1916,	19. Tümen Kurmaylığı,
14 Kasım 1916,	Makedonya Cephesinde 177. Alay (Osmanlı Rumeli Müfrezesi) Komutanlığı,
18 Temmuz 1917,	(Miralay Falkenhayn’ın talebi doğrultusunda) ¹³ Almanya’da teşkil edilen Asya Kolu Kurmaylığı,
25 Eylül 1917,	Romanya Cephesinde Mareşal Makenzen Karargâhında ¹⁴ ,
25 Ağustos 1918,	Kafkas İslâm Ordusunda görevli iken Muamelât-ı Zatiye emrinde,
27 Ocak 1919,	Alay Komutanı yapılmak üzere 12. Kolordu emrinde,
27 Mart 1919,	geçici olarak 12. Kolorduya bağlı (Beyşehir) 7. Süvari Alay Komutanı Vekili, Mürettep Tümen Komutanı,

¹⁰ İdikut, s. 3.

¹¹ *Komutanların Biyografileri*, s. 256-257. Yukarıdaki görevleriyle birlikte 5. Mecidi, Harp Madalyası, Gümüş Liyakat, Gümüş İmtiyaz, Kılıçlı 3. Mecidi, Altın Liyakat, Alman 2. Demir Salıp, Saksonya Taçlı ve Kılıçlı, Avusturya 2. Liyakat, Avusturya Demir Taç gibi çeşitli nişan ve madalyalarla birlikte en son 5260 numarasıyla Kırmızı Şeritli İstiklâl Madalyası ile ödüllendirilmiştir. İstiklâl Madalyası ise Ankara Anadolu kulübünde çalışmakta olan bekâr kardeşi Recai (Yücel) tarafından 3.11.1927 tarihinde alınmıştır., *MSB. Şahsi Dosya*, Belge için bkz EK II.

¹² M. Nazım, Yemen’deki görevinden döndükten sonra bu şubede görevli iken, kıdeminden dolayı maaşına yansımata gereken artış nedeniyle Komutanlık makamına 27 Kasım 1914/09.02.1915 tarihinde bir dilekçe yazmıştır. Dilekçe için *MSB. Şahsi Dosya*.

¹³ Falkenhayn’ın yazısı ve bu görevle ilgili yazışmalar için *MSB. Şahsi Dosya*.

¹⁴ M. Nazım, kendi yazısıyla Başkomutanlık makamına gönderdiği yazısında, 1 Teşrinievvel 1917/10 Aralık 1917 tarihinde Bükreş’e geldiğini belirtir. M. Nazım bu görevine Binbaşı Yusuf Bey’in yerine atanmıştır. Görev belgesinde Miralay Osman Şevket imzası bulunmaktadır. *MSB. Şahsi Dosya*.

- 21 Mayıs 1919, 12. Kolordu 7. Süvari Alay Komutanlığı muavinliğine tayin edilmiştir.¹⁵
- 15 Temmuz 1919, (Geçici olarak) Köşk Cephesi Komutanlığına tayin edilmiştir.
- 29 Ocak 1920, 3. Millî Tümen Komutanlığı, bu görevinde iken Bolu-Düzce İsyanlarının bastırılmasında görev almıştır.¹⁶
- 10 Ocak 1921, son görevi yeri olan 4. Piyade Tümen Komutanlığı.

Buraya kadar verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere M. Nazım, dört büyük savaş döneminde on farklı bölgede görev alarak ön plâna çıkan komutanlardan biri olmuştur. Onun Kafkas İslâm Ordusundaki görevi ise dikkat çekicidir. Çünkü, bu ordunun komutanı Enver Paşa'nın kardeşi olan Nuri Paşa'dır. İ. İdikut'a göre Enver Paşa, M. Nazım'ı bu orduda özel olarak vazifelendirmiştir. Bunun nedeni ise, M. Nazım'ın tecrübeli ve başarılı bir komutan olmasıdır. Özellikle, onun Osmanlı Rumeli Müfrezesindeki görevinden dolayı Enver Paşa fazlasıyla memnundur. Ayrıca, Nuri Paşa'nın Kurmay sınıfında olmayışı ve ordu komutanlığı açısından tecrübesiz oluşu M. Nazım'ın bu göreve verilmesinde etkili olmuştur.¹⁷ O'nun askerî tecrübelerini kullanmaya imkân bulduğu en önemli savaşı, İstiklâl Harbi olmuştur. Bu açıdan M. Nazım'ın 12. Kolordudaki görevi bir anlamda Millî Mücadele açısından Anadolu hareketinin önemli bir aşamasını teşkil etmiştir.

Osmanlı-İtalyan ve I.Dünya Savaşlarında Mehmet Nazım

Trablusgarp Savaşı, sömürgeci devletlerin Afrika kıtası üzerindeki hâkimiyet mücadelesi ekseninde gelişmiş ve Osmanlı Devleti açısından çöküşe giden sürecin ciddi anlamda bir başlangıcı olmuştur. İtalya XIX. yüzyılın sonlarına doğru siyasî birliğini sağlamıştı. Bu ortamda İtalya, etrafındaki çemberin daralmasından iyice rahatsız olmuş ve İngiltere, Fransa ve Almanya gibi devletlerle yapmış olduğu gizli antlaşmalar neticesinde sömürgecilik politikasının kapısını aralamaya başlamıştı. İtalya'nın sömürge imparatorluğu kurma düşüncesi ekseninde hızla artan nüfusunu da yerleştirebileceği ilk cazip bölge, hemen yanı başındaki Tunus ve daha ilerisindeki topraklar olmuştur.¹⁸ Ancak bu

¹⁵ MSB. Şahsî Dosya.

¹⁶ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt II, 4.baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 576-577.

¹⁷ İdikut, s. 9-20.

¹⁸ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 81-82.

ortamda İtalya, Fransa'nın Tunus'u almasına (26 Nisan 1911) her ne kadar itiraz ettiyse de bir sonuç alamamıştı. Osmanlı Devleti ise, Mısır Meselesiyle ilgilendiğinden bu olayda bir etkinlik sağlayamamıştı. İngiltere'nin Mısır'ı, Fransa'nın Tunus'u ele geçirmesi neticesinde İtalya, Mısır ve Tunus arasındaki Trablusgarp ve Bingazi'yi kendisine sömürü bölgesi olarak seçmişti.¹⁹ 1910 yılında İtalya Dışişleri Bakan'ının söylediği gibi, başka bir ülkenin müdahalesine karşı Trablusgarp Türk kalmalı ancak, oradaki işleri İtalya yapmalıdır. Çünkü ortaklıkla, imtiyazla başlayan fiili durum İtalya'nın hakları hâline gelecek ve bu bölgeler güçsüz Osmanlı'dan zorlanmadan alınacaktır. Nitekim, İngiltere'nin olurlarını alan İtalya, 11 Ekim 1911 tarihinde Trablusgarp'ı işgale başlayacaktır.²⁰ Bu dönemde Balkanların hâli de son derece karışıktır.

Yukarıda açıklandığı şekilde başlayan 1911-1912 Türk-İtalyan Savaşı'na Osmanlı Devleti doğrudan ordu gönderememiş, sadece bölge halkını örgütlemek için Binbaşı Enver Bey, Kolağası Mustafa Kemal, Eşref Bey (Kuşçubaşı), Ali Fethi (Okyar), Nuri Bey (Enver Bey'in kardeşi), Halil Bey (Enver Bey'in amcası) gibi bazı isimleri buraya göndermişti. İttihat ve Terakki'nin Osmanlıcılık eksenindeki Balkan birliği politikası ise istenen neticeyi vermemişti. Trablusgarp Savaşı'nın hemen öncesinde ise Arap vilâyetlerinin durumu bir hayli karışmış ve Yemen'de İmam Yahya, Asir'de Seyit İdris gibi isimler Osmanlı'ya karşı ayaklanırken, aynı zamanda İtalyanlarla işbirliği içersine girmişlerdi.²¹ İşte bu ortamda, İtalyanlar üstünlük sağlamaya başlamış ve gemilerini Adriyatik Denizi'ne, Kızıl Deniz'e ve hatta Çanakkale Boğazı'na yönlendirmişlerdi. Bu süreçte yapılan Uşi Antlaşmasıyla İtalya, Rodos ve 12 Adayı alacak ve Balkan ittifakının şekillenmesi sonucunda Osmanlı için felâket günlerinin, 1912 yılı itibarıyla ikincisi başlayacaktı: Balkan Savaşları.

M. Nazım'ın, Türk-İtalyan Harbine katılması Yemen bölgesinde gerçekleşmiştir.²² 13 Şubat 1911 tarihinde gönüllü olarak Yemen Kuvvetleri Komutanlığı Kurmaylığı vazifesiyle yüzbaşı olarak bu bölgedeki çalışmalarına başlamıştır. M. Nazım'ın Sicil Dosyasındaki belgelerde bulunan bilgilere göre

¹⁹ Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri Trablusgarp Savaşı'nda Mustafa Kemal Atatürk'le İlgili Bazı Belgeler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s. 4.

²⁰ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt II/I, Türk Tarih Kurumu, Yayınları, Ankara 1991, s. 71-103.

²¹ Hale Şıvgın, *age.*, s. 15-71.

²² Şimdiye kadar yazılan kaynaklarda M. Nazım'ın Türk-İtalyan Savaşı'na katılmasıyla ilgili olarak belgeye dayalı bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu makale için yapılan araştırmalar neticesinde M. Nazım'ın sadece Şahsî Sicil Dosyasında bulunan belgelerde Yemen bölgesine gidiş ve geliş tarihleri açık olarak görülebilmektedir. Ancak, buradaki belgelerde savaşın seyriyle ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. Sadece bu bölgedeki bazı faaliyetlerinden bahsedilmektedir.

onun İtalyanlarla karşılaşması ya da bölgedeki isyanlarla uğraşması muhtemelen 1912 yılının ilk aylarında olmuştur. Çünkü Komutanlık Makamına yazdığı bir dilekçesinde, 31 Temmuz 1326 (13 Ağustos 1910) tarihinde Erkan-ı Harp Yüzbaşı olduktan sonra 13 Şubat 1326 (26 Şubat 1911) tarihinde Yemen'e gittiğini ve 1 Kanunusani 1329 (14 Ocak 1914) tarihinde de Yemen'den ayrıldığını belirtmiştir.²³ M. Nazım, 16. Fırka Komutanlığına yazdığı diğer bir yazısında, bu dönem içerisinde 118. Alayın 1. Tabur Kumandanlığında bulunduğunu ve 400'ün üzerindeki askeriyle Asir Harekâtına katılarak hem işgallere karşı, hem de asayişin sağlanabilmesi için geceli gündüzlü çalıştığını, mücadelelere giriştiğini belirtmektedir. Bu yazısında ayrıca Kolordu Komutanı Tevfik Paşa'nın takdirine mazhar olduğunu da belirtmektedir.²⁴

Balkan Savaşlarının bitiminden yaklaşık olarak 6 ay sonra İstanbul'a dönen M. Nazım, 3. Kolordu'da yeni fırka teşkiliyle görevlendirilmiş ve 1914-15 yılları içerisinde Erkân-ı Harbiye'de görev almıştır.²⁵ I. Dünya Savaşı içerisinde Balkanlarda Makedonya, Romanya gibi savaş bölgelerinde Manastır ve Rumeli Müfrezeleri gibi birimlerde görev yapmıştır. Onun I. Dünya Savaşı içerisinde Mustafa Kemal Paşa'yla birlikte görev aldığı en önemli cephe Çanakkale Cephesi olmuştur. M. Nazım, bu cephenin kara savaşları kısmında 16. Tümen Komutanı Albay Rüştü (Sakarya/sonra Tümgeneral) ve daha sonra Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı olan 19. Tümen'in Kurmay Başkanı olarak görevini ifa etmiştir.

M. Nazım, Millî Mücadele dönemindeki faaliyetlerine başlamadan evvel tecrübeli bir komutan konumundadır ve Mustafa Kemal Paşa'yla birlikte aynı bölgede görev almıştır. Bu durum ise, onun Türk İstiklâl Harbi açısından önemli sayılabilecek görevler almasında etkili olmuştur.

Mehmet Nazım'ın Millî Mücadele'ye Katılması ve Faaliyetleri

Birinci Dünya Savaşının sonuna doğru Kurmay Binbaşı olarak, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa'nın başında bulunduğu Kafkas İslâm Ordusu bünyesinde Azerbaycan'da görevli olan M. Nazım, Mütarekenin imzalanması ve İstanbul'un işgaliyle birlikte Harbiye Nezaretinin emri doğrultusunda İstanbul'a gelmiştir. Bu dönemde İngilizler tarafından aranmakta olan M. Nazım, İstanbul limanındaki İtilâf devletlerinin gemilerini görünce duygulanarak, gözyaşları içinde; "senelerce birçok mahrumiyetlere, ıstıraplara bunun için mi katlandık?

²³ MSB, Şahsî Dosya.

²⁴ MSB, Şahsî Dosya.

²⁵ MSB, Şahsî Dosya.

Sevgili arkadaşlarımızı, kahraman askerlerimizi bunun için mi feda ettik?" cümlelerini sarf etmekten geri kalmamıştır. Dolayısıyla, vatanının işgali karşısında derin bir ıstırap duyan M. Nazım, millî direniş için Anadolu'ya geçmeye karar vermiştir.²⁶

M. Nazım, 27 Ocak 1919'da Alay Komutanı yapılmak üzere Konya'da bulunan 12. Kolordu emrine verilmiş ve daha sonra 27 Mart 1919 tarihinde 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Paşa²⁷ tarafından Beyşehir'de kurulan 7. Süvari Alay Komutan Vekilliğine atanmıştır²⁸. Adana'dan hareket ettirilen 7. Süvari Alayı 1 Ocak 1919'da Konya'ya gelmiş²⁹ ve 9 Ocak 1919 tarihinden bir ya da iki gün sonra üç bölüklü olarak Beyşehir'de konuşlandırılmıştır.³⁰ 10 Nisan 1919 tarihi itibarıyla bu süvarinin mevcudu 118'dir.³¹

M. Nazım'ın, Beyşehir'e geldiği ortamda ilçede itihatçı-ıtilâfçı çekişmesi vardır. O, bu ortam içerisinde İtalyan ve Yunan işgallerinden etkilenerek vatanın müdafaası için çalışmalarına başlamıştır. M. Nazım'ın Kuvâ-yı Milliyeci tavrı nedeniyle ilçedeki bazı Hürriyet ve İtilaf taraftarları ona sahip çıkmazken Süleyman Sırrı, kardeşi Abdülmecit ve vatansever Beyşehirli arkadaşları M. Nazım'a destek vermişlerdir. Özellikle 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in işgal edilmesi Beyşehir halkının tamamını harekete geçirmiş; Hürriyet ve İtilaf taraftarları azalırken, Beyşehir Kuvâ-yı Milliyecilerinin sayısı artmış ve örgütün yapılandırılması çalışmalarına hız verilmiştir. Üstelik Beyşehir yöresindeki bu çalışmalar esnasında İstanbul'dan, köy imamlarına varıncaya kadar ulaştırılan feralarda "Kuvâ-yı Milliyecileri öldüren kahraman, ölen şehit, kalan gazi, malları helâl" cümleleri halka duyurulmaya çalışılmıştır³². Ancak, ferasetli

²⁶ İdikut, *İdeal Komutanlarımızdan*, s. 21.

²⁷ Fahrettin Altay Paşa'nın 11 Mayıs 1921'de 12. Kolordu Afyonkarahisar erkânı ile birlikte çektiği resim için bkz. EK III.

²⁸ MSB. *Şahsî Dosya*.

²⁹ Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Arşivi, *İstiklâl Harbi Kataloğu*, ATASE. İSH, 170/99-99-1. Bu arşiv kataloğunda ilk rakam klasör numaralarına işaret etmektedir.

³⁰ ATASE. İSH, 56/22-22-1.

³¹ ATASE. İSH, 50/57-57-1. Başka bir kaynakta Çumra'da 250 mevcutlu Süvari Alayı, Konya'da 150 mevcutlu Süvari Bölüğü, Kadınhanı'nda 300 mevcutlu Süvari Alayı, Akşehir'de 100 mevcutlu Süvari Alayı, Beyşehir'de 300 mevcutlu Süvari Alayı bulunduğu bilgisi verilmiştir. Burada verilen bilgiler 1920 yılı verileridir. Bilgi için bkz. *Türk İstiklâl Harbi*, II.Cilt, Batı Cephesi 3'ncü Kısım-Birinci-İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 53.

³² *Beyşehirli Gazilerin Millî Mücadele Hatıraları*, Der. Hasan Karaca, Mehmet Koç, Ed. Ahmet Atalay, Konya, 2000, s. 27-34.

davranan Beyşehir yöresinin halkı İzmir'in işgaliyle tavrını net olarak Anadolu hareketinden yana koymuştur.³³

17 Mart 1919 tarihli bir belgeye göre, Konya'da bulunan Yıldırım Kıtâati Müfettişi (Sonra 2. Ordu Müfettişliği olmuştur) Cemal Paşa'yla M. Nazım ve Süleyman Sırrı³⁴ arasında çok iyi bir ilişki vardır. Nitekim, bu tarihlerde Cemal Paşa, ziyaret için Beyşehir'e gelmiş, kışlada Beyşehir'in ileri gelenleri, askerler ve memurlarla bir toplantı yapılmıştır. Cemal Paşa geceyi misafir olarak Süleyman Sırrı'nın evinde geçirmiştir.³⁵ Yapılan toplantıda neler konuşulduğu bilinmemektedir. Ancak, bu tarihten sonra ilçedeki gelişmelere bakılacak olursa, millî direniş için önemli kararların alındığı ortadadır.

İtalyanlar, 22 Mayıs 1919'da Akşehir ve ardından 1 Haziran 1919 tarihinde 1 binbaşı, 2 yüzbaşı ve 18 neferle Beyşehir'e gelmişlerdir.³⁶ İtalyanların bu hareketleri M. Nazım ve arkadaşlarının daha aktif ve bilinçli olarak çalışmalarına hız kazandırmıştır. Hüyükli Gazi Mehmet Baş'ın hatıralarına göre tecrübeli komutan M. Nazım, İtalyanların ilçeden ayrılmasında önemli rol oynamıştır.³⁷

Dâhiliye Vekili Ali Kemal, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa ve Konya Valisi Cemal Bey'in Konya ve yöresindeki Kuvâ-yı Milliye faaliyetlerini önlemeye dönük çabalarına rağmen M. Nazım, Beyşehir yöresini örgütlediği gibi, Vali Cemal'in Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'la irtibatın kesilmesi kararı sonrasında Konya'dan kaçışında ve dolayısıyla Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin resmen burada kurulmasında önemli rol oynamıştır³⁸.

³³ Özellikle İzmir'in işgaline karşı Beyşehir'den yapılan protestolara dikkat çeken bir çalışma için bkz. Mehmet Şahingöz, *İzmir, Maraş ve İstanbul'un İşgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1986, s. 144-147.

³⁴ Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesinin kurucularındandır. Geniş bilgi için bkz. Uyanık, agm.

³⁵ S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 1. Süleyman Sırrı'nın torunlarından biri olan Selahaddin Koydemir'in özel arşivinden temin edilmiştir. S. Koydemir'in arşivinden alınan belgelerden bir tanesi ekte verilmiştir. Belgeler tasnifsiz olduğundan, dipnotlarda kullanılan belge numaraları tarafımızdan verilmiştir.

³⁶ Ahmet Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 29.

³⁷ *Beyşehirli Gazilerin*, s. 51-52.

³⁸ Özellikle Harbiye Nazırı Şefik Paşa'nın M. Nazım'la ilgili ölü ya da diri yakalanma emri vardır. Bu konudaki diğer gelişmeler için bkz. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 7 (Nisan 1968), s. 14; *ATASE. İŞH*, 20/65-65; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, BOA. DH.KMS*, 3.Z.1337/30.08.1919, No. 53/3, s. 2. (Beyşehir'den çıkış tarihi 17.7.1919'dur); K. Erdeha, *Vilâyetler ve Valiler*, s. 272-273; S. Aydınel, *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 3. baskı, Ankara, 2002, s. 265; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Yıl 3, Sayı 9, Vesika No. 211 (Eylül 1954); S. Koydemir Özel Arşivi, Belge No. 66 A-B, 150; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Yıl 12, Sayı 46, Vesika No. 1074 (Aralık 1963); S. R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı*

M. Nazım, Konya yöresindeki faaliyetlerini özellikle Refet Paşa aracılığıyla Sivas Kongresi kararları doğrultusunda sürdürmüştür. Selahaddin Koydemir'in³⁹ özel arşivinden elde edilen 14 ve 16 Eylül 1919 tarihli belgelere göre Sivas'tan Konya bölgesine özel olarak aşağıdaki kararlar iletilmiştir:

"Meşru bir hükümet işbaşına gelinceye kadar merkezî hükümetle (İstanbul) haberleşmenin kesilmesine karar verilmiştir. Mülki, askerî, memur ve kumandanlar bu hususu temin edecek ve neticeyi Sivas Kongresine bildirecektir. Millet emel ve arzusuna aykırı eden hükümet düşürülecek ve yerine millet tarafından yapılacak bir seçimle yeni kabine teşkil edilecektir. Her kaza ve vilâyette milletin emellerine muhalif hainlerin kontrolünde olan telgrafhaneler, ele geçirilecektir. Şu an için Konya'da bulunan İtalyanlarla bir müsademeyi engellemek için orada sessiz kalınacaktır. Çünkü, me'lun valinin (Artin Cemal) tahrikle İtalyanlardan yardım isteme durumu söz konusudur. Hâkim bulunduğunuz 4 kazada (Beşşehir, Akşehir, Ilgın ve Şarkikaraağaç olmalı) kongre kararlarını kabul edenleri ibka, etmeyenleri iskat ederek, kazaların Konya Valisi Cemal ile olan bağlantılarını keseceksiniz. Ereğli ve Afyonkarahisar ile irtibata geçiniz. 4 Kaza olarak Valiyi düşürmek için elden geleni yapınız, Kumandan Sait Paşa'ya Valiliği teklif edip, onu yüceltmeye çalışınız (Ancak Sait Paşa Konya'dan ayrılacaktır). Bura (Sivas) ve Erkân-ı Harp Reisi Tahsin ve fırka kumandanı Hayri Beyle muhaberatı temin ediniz. Vali (Cemal) geçen Seydişehir'e gitmiş, Bozkır ve Seydişehir bölgesinden iki bin kişilik silahlı ahaliyi Sivas'a celbederek askerî bir inkılâp yapmak istiyormuş. Onun için, Bozkır ve Seydişehir'de vatanperverane noktalar ile ora ahalisini tarafınıza çekiniz."⁴⁰

M. Nazım, yukarıdaki kararlar doğrultusunda hareket ederek, Konya'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında oynadığı önemli rolün yanı sıra Konya'nın bazı ilçelerinde de Kuvâ-yı Milliye örgütlenmelerine doğrudan etki etmiştir. Ilgın Kuvâ-yı Milliye örgütünü kuran Yüzbaşı Emin Resa (Arslan), millî müfrezeyi kurmadan önce Beşşehir 7. Süvari Alay Komutanı Nazım Bey'le muhaberratı bulunmuş ve sonra Ilgın örgütünü kurmuştur.⁴¹ M. Nazım ve

Günterinde İngiliz İstibbarat Servisinin Türkiye'deki Eylemleri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995 s. 45-46; İdikut, s. 118; *Türk İstiklâl Harbi Gazetesi*, No. 116, 24 Eylül 1919, s. 1; Refik Koraltan, *Bir Politikacının Anıları*, Yazan. Coşkun Ertepinar, Hacettepe-Taş, Ankara, 1999, s. 116-117; Mehmet Önder, *Mümtaz Kuru Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri*, Ülkü Basınevi, Konya, 1954, s. 18.

³⁹ Beşşehir Kuvâ-yı Milliye kurucularından Süleyman Surtı'nın torunudur.

⁴⁰ S. Koydemir *Özel Arşivi*, Belge No. 78. Bkz. EK IV.

⁴¹ Emin Aslan Karakaş, *İçel Kurtuluş Savaşı Tarihi Hatıraları*, Yeni Mersin Matbaası, Mersin, 1943, s. 5-6. Emin Resa'nın başkanlığında kurulan Ilgın Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin diğer üyeleri Esiroğlu Ali, tüccardan Ahmet, Hakimzâde Cevdet Bey ve efendilerden kurulu Kuvâ-yı Milliye Heyeti; Kemal Çelik, *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Millî Mücadele'de Mut*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, s. 100-101.

Süleyman Sırrı'nın başını çektiği Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi başarılarından dolayı, *İleri* gazetesinde tanıtılmıştır.⁴²

M. Nazım, Beyşehir yöresinden Batı Cephesine intikali sırasında Isparta bölgesindeki Rumların gizli faaliyetlerinin önlenmesinde (Ocak 1920) Demirci Mehmet Efe ile birlikte önemli görevler ifa etmiştir.⁴³ Dolayısıyla hem Kuvâ-yı Milliye örgütlenmelerinde, hem de bu harekete karşı gelen grup ya da şahısların pasifize edilmesinde M.Nazım'ın etkin olduğu görülmektedir.

Mehmet Nazım'ın Batı Cephesindeki Faaliyetleri ve Şehit Oluşu

M. Nazım, 1919 yılının sonlarına doğru Mustafa Kemal Paşa'nın emirleri doğrultusunda Batı Cephesinde görevlendirilmiştir. Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın 16 Kasım 1919 tarihli emrine göre, Batı Anadolu'daki millî kuvvetlerin örgütlenmesi gerçekleştirilmiştir. Buna göre, Kurmay Binbaşı Nazım'ın 3. Millî Tümenine bağlı birlikler Millî Aydın Alayı, Millî Menderes Alayı ve Millî Aydın Dağ Taburundan oluşmuştur. Batı Anadolu Cephesi ise İzmir Kuzey Cephesi, İzmir Doğu Cephesi ve İzmir Güney Cephesi olarak üçe ayrılmıştır. M. Nazım, İzmir Güney Cephesi'nde 57. Tümen Komutanı Albay Şefik (Aker) Bey'in görev bölgesinde değerli hizmetlerde bulunmuştur.⁴⁴

M. Nazım, Batı Cephesinin oluşturulmasında önemli rol oynarken, İç isyanların bastırılmasında da etkili olmuştur. Özellikle, (13 Nisan-31 Mayıs 1920) Bolu-Düzce Ayaklanmalarının bastırılmasında ön plâna çıkan komutanlardan biri olarak dikkat çekmiştir. Adapazarı bölgesindeki isyan hareketleri sırasında Mustafa Kemal Paşa tarafından ayaklanmayı bastırmak üzere memur edilen 24. Tümen Komutanı Mahmut Bey'in öldürülmesi sonucu Ankara Hükümeti, Çerkes Ethem'in müfrezesiyle birlikte, Kaymakam Arif, Binbaşı İbrahim ve Binbaşı M. Nazım'ı; Ali Fuat (Cebesoy) ve Refet (Bele)

⁴² Anadolu Kuvâ-yı Milliyesinin şu isimleri 1919 yılının Kasım ayında *İleri* gazetesinde tanıtılıyordu: Erzurum Kolordu Kumandanı Karabekir Kâzım Paşa, Miralay Refet Bey, Demirci Efe, Beyşehir Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Nazım Bey, Sivas'tan Bekir Sami Bey, bkz. "Kuvâ-yı Milliye Ricalinden Bazı Simalar", *İleri*, No. 628, 9 Teşrinievvel 1335, s. 3.

⁴³ Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s. 172.

⁴⁴ *Türk İstiklâl Harbi*, Cilt VII, İdarî Faaliyetler (15 Mayıs-2 Kasım 1923), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1975, s. 32-35; *Türk İstiklâl Harbi*, Cilt II, Batı Cephesi 2. Kısım, Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1999, s. 141-144.

Paşa'nın komutası altında bu bölgeye göndermiştir. M. Nazım, isyanın bastırılmasındaki başarılarından dolayı Bolu halkının ilgisine mazhar olmuştur.⁴⁵

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa ve Büyük Millet Meclisi, vatan savunmasında dağınık bir şekilde olan Milli Kuvvetlerin bir an önce düzenli ordu hâline getirilmesini istiyordu. Bu aşamada ise, İngilizler Anadolu'nun iç kısımlarında Türklerin önemli bir gücünün bulunmadığı yönünde bir düşünceye sahipti. M. Nazım, bu ortamda (sınıf arkadaşı olan) Genel Kurmay İkinci Başkanı Salih (Omurtak) Bey'e ve Ankara İstiklâl Mahkemesi Reisi Kılıç Ali Bey'e haber yollayarak; Ankara'daki Meclis'in çetelere dayandığı gibi bir fikrin yıkılarak, yerine muntazam bir orduya dayandığı fikrinin benimsetilmesinin gereği üzerinde durmuştur. Bu fikir ise, düzenli ordunun bir an önce kurulması konusunda çalışmalarda bulunan Mustafa Kemal Paşa tarafından hemen uygulamaya aktarılmıştır.⁴⁶ Aslında bu dönemde düzenli ordunun kurulması konusunda Büyük Millet Meclisi Hükümetinin çalışmaları vardır ve 16 Mayıs 1920 tarihinde Kuva-yı Milliye ile ilgili bir kararname yayınlanmıştır. Bu kararnâmede Kuvâ-yı Milliye'nin Müdafaa-i Milliye Teşkilâtına bağlanması öngörülürken, bu kararın icrasına da Müdafaa-i Milliye Vekili memur edilmişti. Müdafaa-i Milliye Vekili olan Fevzi Paşa da 29 Mayıs 1920 günü BMM'de yapılan gizli celsede düzenli ordunun kurulmasıyla ilgili olarak bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmasında, savaştan kesin bir sonuç alınabilmesi için; muntazam bir ordunun kurulmasının gerekliliğinden, bunun için yeni seyyar jandarma kıtaatının teşkilinden, emir-komuta zinciriyle birlikte kolordu mıntıklarından, alay ve tabur düzenindeki bir ordu yapısından bahsetmişti. Nitekim bu düşünce 2 Ocak 1921 tarihinde gecikmeli olarak gerçekleşmişti.⁴⁷

Yukarıdaki çalışmalar ekseninde Genel Kurmay Başkanlığının emri doğrultusunda M. Nazım, 4. Tümen Komutan Vekili Şevki Bey'e bir emir göndererek, 4. Tümen'in önemli bir kısmının Ankara'ya getirilmesinde ciddi anlamda rol oynamıştır. Ankara'ya gelen müfrezeler kırmızı ve yeşil başlıklarla muntazam bir görünüm içinde Meclis'in önünden geçmiş ve milletvekillerini selâmlamıştır. Bu geçiş töreniyle Ankara halkına, Meclise, dolayısıyla Anadolu'ya

⁴⁵ Sabahattin Özel, *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele (1919-1922)*, Adapazarı Belediyesi, 1987, s. 101; Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Gazete Dergi Kitap Basın Yay., İstanbul, 1978, s. 354; Selahattin Tansel, *Mondoros'tan Mandanya'ya Kadar*, Cilt III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 117-128; İdikut, *İdeal Komutanlarımızdan*, s. 23-33. M. Nazım'a ait kuvvetler Bolu'dan ayrılarak Kütahya tarafında istirahat çekildiği sırada çoğu yavrulu ve süt veren 500 civarındaki koyun Bolulular tarafından, M. Nazım ve onunla birlikte vatan savunması için mücadele eden Mehmetçiklere gönderilmiştir.

⁴⁶ İdikut, *İdeal Komutanlarımızdan*, s. 48-51.

⁴⁷ Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1994, s. 440-444.

büyük bir moral verilirken; törenleri izleyen casus Mustafa Sagir tarafından verilen bilgilere göre, İngilizlerin moralleri de bozulmuştur. Resmî tören bittikten sonra M. Nazım, paşalar ve milletvekilleri tarafından tebrik edilmiştir⁴⁸.

M. Nazım'ın komutanlığını yaptığı 4. Tümen'e bağlı kuvvetler, Mustafa Kemal'in görüşleri doğrultusunda trenle İnönü Cephesi'ne aktarılmıştır. Bozüyük'ten taarruz eden Yunan kuvvetlerine karşı M. Nazım ve askerleri, vatan savunmasında önemli görevler almışlardır.

Yunan taarruzunun yoğunlaştığı Bozüyük-Akpınar mevki 1. Tabur bölgesinde Nusret Bey ve askerlerine seslenen M. Nazım, "son müdafaayı burada yapacağız, tabancamda 8 kurşun var. Yedisi düşmana (Yunan'a) birini de kendime sıkacağım. Katiyen teslim olmayacağız"⁴⁹ diyerek, orduya büyük bir moral gücü vermiş ve büyük bir fedakârlık örneği göstermiştir. 4. Tümen Komutanı M. Nazım'ın I. İnönü Muharebesindeki faaliyetleri ise, şu şekilde sıralanabilir⁵⁰:

- 1- En zor şartlar altında dahi, tabur ve bölüklere kadar giderek, gereken tedbirleri almıştır.
- 2- Savaş esnasında verilen görevleri başarıyla yapanları taltif ederken, görevden kaçanları en şiddetli şekilde cezalandırmıştır.
- 3- Karargâh subaylarının rütbe ve sınıflarına bakmadan en tehlikeli görevlerde istihdam etmiştir.
- 4- Askerlerine etkili konuşmalar yaparak, onların psikolojisini en üst seviyede tutmuş ve bu şekilde Türk askerinin her an görevini fedakârca yerine getirmesinde etkili olmuştur.

Birinci İnönü Savaşında büyük yararlılık gösteren M. Nazım'ın 4. Tümeni, Güney Cephesine nakledilmiştir. M. Nazım Kütahya'ya giderken Eskişehir'de bir tören düzenlenmiş ve burada Eskişehir Belediye Reisi tarafından kendisine beyaz bir at hediye edilmiştir⁵¹. İ. İdikut'un ifadelerine göre M. Nazım, burada yaptığı konuşmasında, "Muhterem Eskişehirliiler, Biz yine boğuşmak için

⁴⁸ İdikut, *age.*, s. 49-53.

⁴⁹ İdikut, s. 66.

⁵⁰ İdikut, s. 72-75.

⁵¹ M. Nazım Bey, İnönü Zaferinin hatırası olarak bu ata İnönü ismini vermiştir. Ayrıca, M. Nazım'ın şehit oluşundan bir yıl sonra, Eskişehirli vatandaşlar Ankara'ya gelerek, Hacı Bayram Veli Camisinde mevlid-i şerif okutmuşlar ve ardından "Eskişehir'i müdafaasıyla meşhur bulunan ve bu uğurda şehit düşen merhum ve mağfur Miralay Nazım Bey'in kabrini ziyaret ederek Fatihalarla merhumu yâd" etmişlerdir. Haber için bkz. "Eskişehirliilerin Dünkü Mevlid Ziyaretleri", *Yeni Gün*, No. 925-548, 21 Temmuz 1922, s. 2.

Kütahya'ya gidiyoruz. Askerlerim burada da yiğitçe dögüşeceklerdir” sözlerini sarf ettikten sonra, askerleri komutanlarının bu sözlerine *yiirekten* katılmışlardır⁵².

İnönü Savaşları esnasında büyük başarı gösteren ve bu başarısı bizzat İsmet İnönü tarafından takdir edilen M. Nazım, 1921 Haziran'ında istirahat için Konya'ya gönderilmiştir. 22 Haziran 1921 tarihinde İsmet Paşa'nın emriyle buradan (4 Temmuz 1921) Kütahya bölgesine geri çağırılmıştır⁵³. M. Nazım, Kütahya-Eskişehir Savaşları sırasında 16 Temmuz 1921'de şehit düşmüştür. Beyşehirli bir gazinin hatıralarına göre, M. Nazım şehit olduğunda İsmet Paşa; “sen ölmesen de ben ölseydim Nazım, Nazım, diye hüngür hüngür” ağlamıştır.⁵⁴

Hayatında bir defa izin kullanmaya vakti olan⁵⁵ ve Kütahya-Eskişehir Savaşlarında şehit olan M. Nazım'ın kabri Ankara'da Devlet Mezarlığında bulunmaktadır.⁵⁶ Rahmi Apak'a göre M. Nazım'ın kaybedilmesi, memleket için büyük bir kayıp olmuştur. Eğer sağ olsa idi, memleket onun kafasından, kahramanlığından, faziletinden ve soyluluğundan büyük hizmetler bekleyecekti.⁵⁷ M. Nazım'ın şehit olduktan 45 sene sonra Hatay Valisi Nuri Teoman tarafından yeni açılan bir ilkokula Albay Şehit Nazım adı verilmiştir⁵⁸.

Sonuç

Buraya kadar verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere M. Nazım, Trablusgarp Savaşı başlamadan önce ilk askerî görevini almış; özellikle I. Dünya ve Türk İstiklâl Harbinde önemli vazifeleri yerine getirerek, Anadolu'nun dışında on farklı bölgede değerli hizmetlerde bulunmuştur. Tecrübeli bir komutan olarak, İstanbul'un işgalinden sonra, doğrudan Anadolu hareketinin içerisinde Mustafa Kemal Paşa'yla birlikte hareket etmiştir.

⁵² İdikut, s. 78.

⁵³ S. Koydemir *Özel Arşivi*, Belge No. 69. M. Nazım, Süleyman Sırrı'ya yazdığı mektupta, Kütahya'ya geldim, Allah'a şükür iyiyim. Göstermiş olduğunuz misafirperverliğinizden dolayı çok teşekkür ederim, diyecektir.

⁵⁴ *Beyşehirli Gazîlerin*, s. 37.

⁵⁵ Dosyasındaki bilgilere göre farklı bölgelere görev nedeniyle gidiş gelişleri hariç tutulmalıdır.

⁵⁶ Bakanlar Kurulunun kararına göre, M. Nazım'ın şehit olduğu tarih itibarıyla sahip olduğu mal varlığı, sadece bir çift at ve 1 adet fayton araba ve şahsî eşyalarıdır. Bunlarda hükümet namına 25.08.1921'de 1570 liraya satın alınmıştır. B.C.A. 030.18.1.1/1083 (Dosya No.), Bakanlar Kurulu Kararı 39/19, Ayrıca, Atatürk Orman Çiftliği mevkiinde bulunan mezar resmi için bk. EK 1/D.

⁵⁷ Rahmi Apak, *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları., Ankara, 1990, s. 206-207.

⁵⁸ MSB. *Şahsî Dosya*. Şehit Nazım adı, farklı bölgelerde cadde adı olarak da kullanılmıştır.

Çanakkale Savaşlarından sonra O'nun Anadolu'daki ilk başarısı, Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesini kurması ve İtalyanların bölgeden uzaklaştırılmasında kısmen oynadığı roldür. Bu kapsamda Konya Valisi (Artin) Cemal'in, Hürriyet ve İtilaf'ın önemli dayanak noktalarından biri olan Konya'yı terk etmesinde, Sivas kararları doğrultusunda Refet Paşa'yla birlikte en büyük etkenlerden birisi olmuştur. Bu gelişmenin paralelinde Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin resmî olarak faaliyete geçmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca Konya'nın güney kesimlerinin koordine edilerek, bölge halkının Batı Cephesi'ne katılmasında çok ciddi katkıları olmuştur.

Türk İstiklâl Harbi açısından önemli bir yere sahip olan Batı Cephesinin şekillenmesinde ve iç isyanların bastırılmasında onun askerî tecrübelerinin önemli bir yeri vardır. Hayatının neredeyse tamamını, vatan savunması için cephelerde geçiren M. Nazım, Kütahya-Eskişehir Savaşlarında şehitlik mertebesine ulaşmıştır. Şehit oluşunun ardından, şahsî eşyalarının haricinde ciddi anlamda mal varlığının bulunmaması ise, günümüz Türkiye'si açısından ders alınması gereken önemli bir ibret tablosudur. Dolayısıyla, etrafındaki gelişmeler açısından farklı manzaralarla karşılaşabilecek olan Türkiye, yöneticisiyle ve yönetileniyle M. Nazım gibi şehitlerin hizmetlerini çok iyi bilmelidir. Tarihe ve tarihye düşen görev, yaşanılmış gerçekliklerden ders çıkararak geçmişini bütün yönleriyle objektif olarak görebilmek, anlayabilmek ve yarını için bir projektör olabilmektir.

Kaynaklar

- APAK, Rahmi (1990). *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- AVANAS, Ahmet (1998). *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- AYDINEL, S. (2002). *Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 3. baskı, Ankara.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi [Ankara]*, BCA. 030.18.1.1, Dosya No. 1083.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi [İstanbul]*, Dabilye, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, BOA. DH. KMS. 3.Z.1337/30.08.1919, No.53/3.
- BAYUR, Yusuf Hikmet (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi*, II/1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* (1968). Sayı 7, Nisan.
- Beyşehirli Gazilerin Millî Mücadele Hatıraları* (2000). Der. Hasan KARACA, Mehmet KOÇ. Ed. Ahmet ATALAY, Konya.
- ÇELİK, Kemal (2001). *Mut Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Karar Defteri ve Millî Mücadele'de Mut*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- ERDEHA, Kamil. (1975). *Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul

- Eskişehirililerin Dünkü Mevlid Ziyaretleri (1922). *Yeni Gün*, No. 925-548, 21 Temmuz.
- Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Arşivi [Ankara], *İstiklâl Harbi Kataloğu*, ATASE. İSH, Klasör No. 20, 170, 56, 50.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi* (1954). Yıl 3, Sayı 9, Eylül. Vesika No. 211.
- Harp Tarihi Vesikaları Dergisi* (1963). Yıl 12, Sayı 46, Aralık. Vesika No.1074.
- İDİKUT, İ. (1952). *İdeal Komutanlarımızdan 4üncü Fırka Kumandanı (Miralay Şebit) Nazım Bey*, Şirketi Mürettibiyeye Basımevi, İstanbul.
- İSKORA, Muharrem Mazlum (1966). *Harp Akademisi Tarihçesi 1846-1965*, Ankara.
- KANSU, Mazhar Müfit (1997). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Cilt II, 4.baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAKAŞ, Emin Aslan (1943). *İçel Kurtuluş Savaşı Tarihi Hatıraları*, Yeni Mersin Matbaası, Mersin.
- KARAL, Enver Ziya (1988). *Osmanlı Tarihi*, Cilt VIII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KORALTAN, Refik (1999). *Bir Politikacının Anıları*, Yazan. Coşkun ERTEPİNAR, Hacettepe-Taş, Ankara.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri (1999). *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Kuvâ-yı Milliye Ricalinden Bazı Simalar (1335/1919). *İleri*, No. 628, 9 Teşrinievvel.
- Milli Savunma Bakanlığı Lodumlu Arşiv Müdürlüğü [Ankara], Mehmet Nazım'a ait Şahsi Dosya No. 323-3*
- Milli Savunma Bakanlığı Lodumlu Arşiv Müdürlüğü [Ankara], İstiklâl Harbi Subay Zayıat Defteri №22*
- NADİ, Yunus (1978). *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Gazete Dergi Kitap Basın Yayınları, İstanbul.
- ÖNDER, Mehmet (1954). *Mümtaz Kuru Hayatı-Şahsiyatı-Eserleri*, Ülkü Basımevi, Konya.
- ÖZEL, Sabahattin (1987). *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Millî Mücadele (1919-1922)*, Adapazarı Belediyesi.
- Selahaddin Koydemir Özel Arşivi.*
- SOFUOĞLU, Adnan (1994). *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.
- SONYEL, S. R. (1995). *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstibbaratının Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet (1986). *İzmir, Maraş ve İstanbul'un İlgali Üzerine Yapılan Protesto ve Mitingler*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ŞIVGIN, Hale (1989). *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri –Trablusgarp Savaşı'nda Mustafa Kemal Atatürk'le İlgili Bazı Belgeler*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Tansel, Selahattin (1991). *Mondoros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- TBMM Zabıt Ceridesi (1944). Devre I, İçtima 1, Cilt VII, TBMM Matbaası, Ankara.

- TBMM Zabıt Ceridesi (1958). Devre I, İçtima 2, Cilt XI, TBMM Matbaası, Ankara.
- Türk İstiklâl Harbi (1975). Cilt VII, İdarî Faaliyetler (15 Mayıs-2 Kasım 1923), Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Türk İstiklâl Harbi (1994). Cilt II, Batı Cephesi 3'ncü Kısım-Birinci-İkinci İnönü, Aslıhanlar ve Dumlupınar Muharebeleri (9 Kasım 1920-15 Nisan 1921), Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Türk İstiklâl Harbi (1999). Cilt II, Batı Cephesi 2. Kısım, Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Türk İstiklâl Harbi Gazetesi (1919). No. 116, 24 Eylül.
- Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri (1989). 2. baskı, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- UYANIK, Necmi (2006). Vatana Can Verenler: Mehmet Nazım ve Süleyman Sırrı Ekseninde Beyşehir Kuvâ-yı Milliyesi, I. Uluslar Arası Beyşehir ve Yöresi Sempozyumu, 11-13 Mayıs 2006, Beyşehir. (Tebliğ basım aşamasındadır.).

EKLER

EK I/ A: Süleyman Sırrı ve Mehmet Nazım Beyler Birlikte. (Saęda üniformalı olan Mehmet Nazım Bey'dir).

EK I/B: M. Nazım Bey'in Askerî Üniforması ile Çekilmiş Bir Resmi.

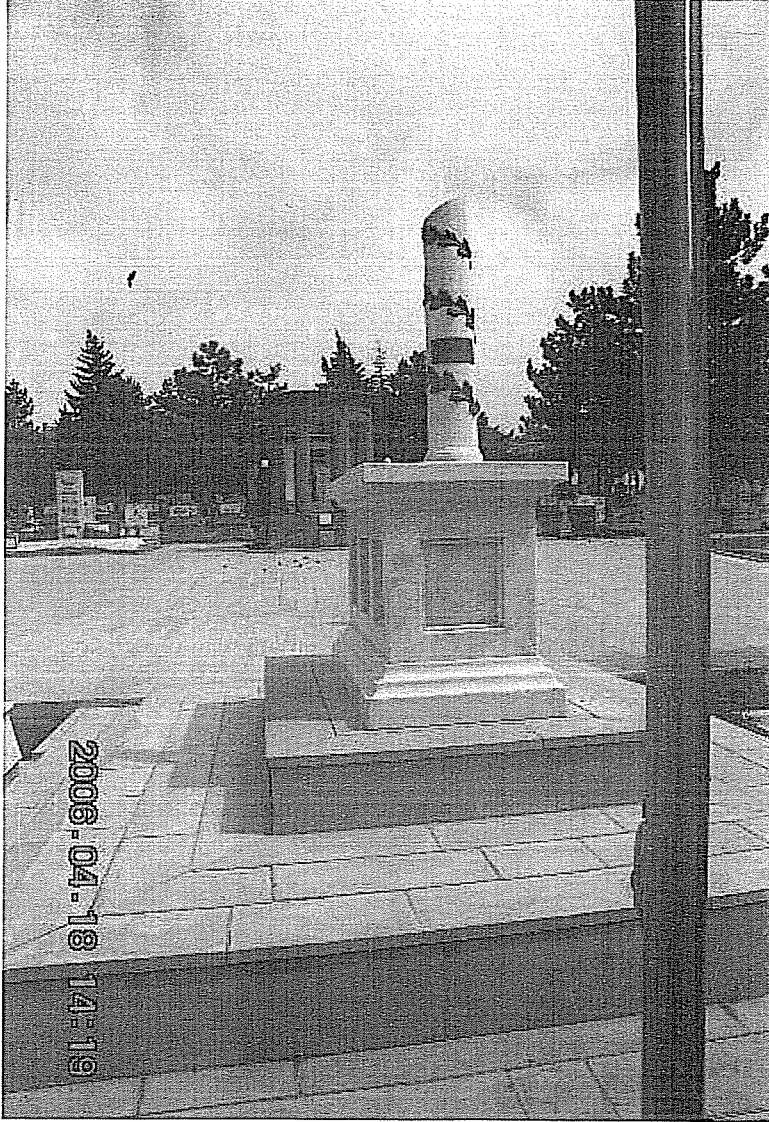

Kaynak: (APAK 1990: 207).

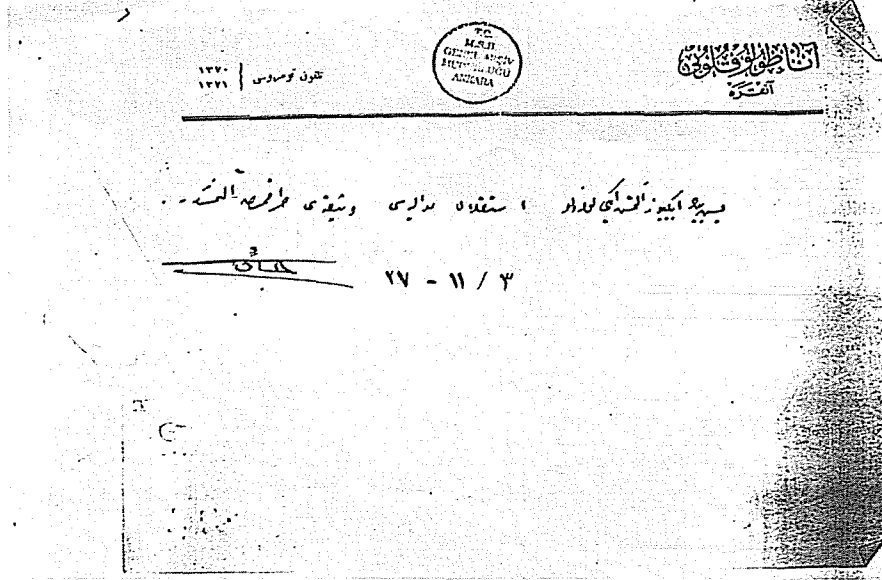
EK I/C: Mehmet Nazım Bey Yâdigar-ı Misâk-ı Millî'de Değerli Komutanlar Arasında Yerini Almıştır. (Alt Sol Köşe'de Başlı Açık Olan)

EK I/D: Şehit Mehmet Nazım Bey'in Ankara Devlet Mezarlığındaki Mezar Anıtı.

EK II: Mehmet Nazım'ın Kardeşi Recai (Yücel) tarafından 3.11.1927 tarihinde alınan kardeşi M. Nazım'a Ait İstiklâl Madalyası Belgesi.

EK III: Fahrettin (Altay) Paşa 11 Mayıs 1921 Tarihinde 12. Kolordu Afyonkarahisar Erkânı ile Birlikte. (Önde Oturanlardan Ortadaki).

EK IV: Sivas'ta Millî Kongre'de alınan ve 16 Eylül 1919'da yazılarak Beyşehir Alay Kumandanı Mehmet Nazım'a gönderilen Bazı Kararlara ait Belge.

تاریخ ۱۶ اکتوبر ۱۹۱۹ء
بجانبہ سے فریقہ کے ایک مادہ سے پہلے اٹلک سے پہلے
مہموت ننگ سولہ بارشہ اور اسے معاہدہ صاف
کسندہ و کھنڈہ ایسے حکمت خاں سے دوامہ معاہدہ
مندانہ مشورے برکتی جہت اسے مارہ لکھم سے
تغزاف زبوشہ بخارات و اسلئے خاں فطہ زار
معاہدہ مابینہ ملا و حکمہ فطہ زار بوجہ نائیم
عجم و فریقہ کے ایسے جہت
۱- استو بیانات الجہت قلا نائیمہ و روسا
محمد فریقہ سے
۲- اسلئے و خاں نائیمہ و ملا اور نائیمہ ادیع اراہ
سالیہ ذہ الخاں فطہ زار نائیمہ
۳- آراہ رسالتی خاں افرا و نائیمہ اعاشہ لفظ نائیمہ
۴- نائیمہ نائیمہ نائیمہ نائیمہ نائیمہ
۵- نائیمہ نائیمہ نائیمہ نائیمہ نائیمہ
محمد فریقہ سے